

A Study Of Construction Suffixes In Tales Written In The Alton Kupri Dialect

Safaa Sedeeq Mahmood

General Directorate of Education of Kirkuk/
Kirkuk- Iraq

Article Information

Article History:

Received October 11, 2024
Revised November 8, 2024
Accepted November 17, 2024
Available Online June 1, 2025

Keywords:

suffixes –
Fairytale –
Altinkopru dialect
dialectal convergence

Correspondence:

Safaa Sedeeq Mahmood
safamahmut212@gmail.com

Abstract

The subject of the research is constructional suffixes in tales written in the Alton Kupri dialect. The reason I chose this topic was to write the stories in the Alton Bridge dialect and to delve deeply into the study of construction suffixes to show many trends that were hidden and work to uncover them. I collected most of my work through direct meetings with citizens, and I recorded some of it on cassette tape. Although I know the Kasbah dialect well, I recorded it on cassette tape. While listening to the scripts several times, I tried to accurately detect the sound and production. The Altun Kupri dialect is the same as the dialect of Kirkuk and other Turkmen regions, with a slight difference as well as more or less similarity to the Azeri-Turkish dialect. Despite this linguistic closeness between them, some specific differences can be noted. The difference can be attributed to two main reasons: the first is the migration of Turkish tribes with different dialects over the centuries. Secondly, the influences of the Arabic and Persian languages on it cannot be ignored.

The history of the Kasbah of Alton Bridge dates back to the year 228 BC. It was the capital of the state of Shimar-Shimurd, and the Romans used the city as a rest stop for their commercial and military convoys. It is considered one of the ancient Turkmen regions in history. The Kasbah is located to the northwest of Kirkuk, about 40 kilometers away from it. It embraces the Little Zab River and divides it into three parts (Büyük Baqa, Orta Baqa, and Küçük Baqa). Alton Bridge occupies a unique location from a natural standpoint. It is distinguished by its distinguished geographical location in the middle of the road between the city of Kirkuk and Erbil and as a link between central and northern Iraq. There are many opinions about the secret of naming the Kasbah (the city) by this name. Historians and researchers have attributed this naming to many reasons, but in fact it is not based on any scientific sources or documents that confirm the authenticity of the narratives, but the established fact in the naming is that it is taken from the historical bridge located in the Kasbah.

DOI: [10.33899/radab.2024.154383.2244](https://doi.org/10.33899/radab.2024.154383.2244), ©Authors, 2023, College of Arts, University of Mosul.
This is an open access article under the CC BY 4.0 license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

دلالة لواحق البناء في الحكايات المكتوبة بلهجة التون كوبري

صفاء صديق محمود *

* المديرية العامة لتربية كركوك/ كركوك - العراق

المستخلص :

موضوع البحث هو الدراسة البنيوية للواحق البناء في الحكايات التي كتبت بلهجة التون كوبري. وسبب اختياري لهذا الموضوع هو كتابة الحكايات بلهجة آلتون كوبري والتعمق في دراسة لواحق البناء لإظهار الكثير من الاتجاهات التي كانت مخفية والعمل على كشفها. لقد جمعت معظم أعماله من خلال اللقاءات المباشرة مع المواطنين، وسجلت بعضها على شريط الكاسيت. ورغم أنني أعرف لهجة القصة جيداً ، إلا أنني سجلتها على شريط الكاسيت. في أثناء الاستماع إلى النصوص عدة مرات، حاولت اكتشاف الصوت والإنتاج بدقة. لهجة آلتون كوبري هي لهجة كركوك نفسها والمناطق التركمانية الأخرى مع وجود اختلاف بسيط وكذلك تشابه أكثر أو أقل باللهجة الأذرية التركية. ورغم هذا التقارب اللهجي فيما بينهم يمكن ملاحظة بعض الاختلافات المعينة. يمكن أن يعزى الاختلاف إلى سببين رئيسيين : الأول هجرة القبائل التركية ذات اللهجات المختلفة على مر القرون . والثاني لا يمكن تجاهل تأثيرات اللغتين العربية والفارسية عليها.

يعود تاريخ قصبة آلتون كوبري إلى سنة ٢٢٨ قبل الميلاد، وكانت عاصمة لدولة (شيمار شيمورد) وكان الرومان يستخدمون المدينة كمحطة راحة لقوافلهم التجارية والعسكرية. تعدّ من المناطق التركمانية العربية في التاريخ. تقع القصبة إلى الشمال الغربي من كركوك وتبعد عنها بنحو (٤٠) كيلومتر. تحتضن نهر الزاب الصغير ويقسمها إلى ثلاث أقسام (بيوك باقا ، واورطا باقا ، وكجوك باقا). وتحتل آلتون كوبري موقعا فريدا من الناحية الطبيعية. تتميز بموقعها الجغرافي المتميز وسط الطريق بين مدينة كركوك واربيل وكحلقة ربط وسط العراق وشماله. تعددت الآراء في سر تسمية القصبة (المدينة) بهذا الاسم. وقد عزى المؤرخون والباحثون تلك التسمية إلى العديد من الأسباب ، إلا أنها في الحقيقة لا تستند إلى أية مصادر ووثائق علمية تؤكد صحة الروايات ولكن الحقيقة الثابتة في التسمية أنها مأخوذة من الجسر التاريخي الموجود في القصبة.

الكلمات المفتاحية: لواحق البناء ؛ الحكايات ؛ لهجة آلتون كوبري ؛ التقارب اللهجي

ALTINKÖPRÜ AĞZIYLA YAZILAN MASALLARIN YAPIM EKLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

ÖZET

Araştırmamın konusunu Altınköprü şivesiyle yazılan masallarda yapım ekleri açısından incelenmesi. Bu konuyu seçmemin nedeni, masalları Altınköprüsü lehçesinde yazmak ve gizli olan birçok eğilimi göstermek ve onları ortaya çıkarmak. Irak Türkmenleri ağzının Türk lehçe, şive ve ağızları yanında önemli bir yer tuttuğu araştırmacılar tarafından her ne kadar anlaşılmışsada: bugüne kadar bu husuta geniş bir araştırma yapılmış değildir. Elimizde bulunan araştırma Irak Türkmenleri'nin yoğun olarak bulundukları Altınköprü ağzı, şekil özelliklerinin yapımeği yönünden bütün anlamıyla ortaya koyması ve ağzının söz varlığının tespiti bakımından çok önemlidir.

Bu çalışmada kasabayı seçmemizin nedeni:

Yakınlık konumu ve şimdiye kadar Altınköprü ağzı ile ilgili hiç bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmamın ağız metinlerini Altınköprü merkezi ile sınırlı tuttum ve çalışmamın çoğunu vatandaşlar ile görüşmek yoluyla derledim, kasabanın ağız özelliklerini iyi bilmeme rağmen kasetlere kaydettim. Metinleri defalarca dinlerken ses ve yapım varlığını titizlikle tespit etmeye çalıştım. Girişte Altınköprü'nün kısaca tarihini açıkladıktan sonra incelediğim ağzın Türk lehçeleri arasında ki yerini belirttim. Burada Irak Türkmen ağızlarında iki ayrı ağız grubu ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Yer vererek yazı diline göre örnekleriyle açıkladım. Burada numaralanmamış olan örnekler tarafımdan eklenmiştir teşkileden metinleri Altınköprü'den derlemiştim. Derleme sırasında metinleri daha çok okuma yazması olmayan veya ilkokul mezunu yada Irak Türkmen Türkçesinden başka dil bilmeyen şahıslardan metinleri topladım. (8) kişi konuşmalarını kapsayan (8) metin yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yapım ekleri ; Masallar ; Altınköprü şivesi ; Diyalektik yakınsama

Çevri Yazı İşaretleri

ğ : arka damak g'si غ

h : gırtlak h'sı ح

h : arka damak h'sı خ

k : arka damak k'sı ق

w : و

' : ayın sesi ع

t : t ile d arası ünsüz

b : b ile p arası ünsü

ā : uzun a

ä : a ile e arası bir ses

ā : uzun a ile e arası bir ses

ē : uzun e

è : kapalı e

ẽ : uzun kapalı e

ō : uzun o sesi

õ : uzun ö sesi

ò : o ile ö arası ünlü

î : kısa ı sesi

î : ı ile u arası ünlü

ĩ : i ile ü arası ünlü

î : kısa i sesi

Giriş

Altınköprü'nün tarihi M.Ö 228 yılına döner. Bu kasaba Roman imparatorluğun'a bağlı olan (Şimar Şimord) eyaletin başkenti edildi¹. Kerkük'ün (44 km.) Kuzey Batısına düşen kasaba Kerkük-Erbil

¹ . AL-AZZAVİ, Abbas, Tarihü'l-Irak Beyne Ihtilaleyn-Ecyal matbaasi, cilt 3, Bağdat 1939.

karayolu üzerinde önemli bir Türkmen yöresi Kerkük ile Erbil arasında bulunan ve küçük Zap adıyla tanınan ırmağın üzerinde kurulmuştur¹.

Bugün üç bölümden oluşan Altınköprü'nün asıl ilk çerkerdeğini oluşturan adaya Ortayaka, Tisin ve Selahi denilmektedir. Altınköprü'nün adı hakkında çok sayıda rivayetler ileri sürülmüştür. Birinci rîvayet, buradaki köprü yapıldığı zaman buna bir altın halka takıldığı biçimindedir. İkinci rivayete ise maliyeti yüksek olan köprü yapımı için kasaba halkı aralarında toplama kampanyası açmış ve toplanan altınları devlete bağış olarak vermişlerdir. Üçüncü, rivayet zengin ve elverişli topraklara sahip olan Altınköprü yöresi, bir altın ocağıdır². Yazılı kaynaklarda ise şu görüşler ileri sürülmüştür. Köprü suyu adıyla da tanınan ırmağın her kolu üzerinde bir köprü yapılmıştır. İrmağın yukarı kolu Altın Su adıyla tanındığı kolun üzerinde köprü yapıldığı zaman buna Altınsu köprüsü adı verilmektedir .Buda zamanla halk ağzında Altınköprü'ye dönüşmektedir³. Bazı kaynaklarda Altınköprü'nün üzerinden geçiş yapmak isteyenlerden, köprü geçiş harcı alındığı, bu yüzden buraya Altınköprü adı verilmektedir⁴. Bazı kaynaklarda sultan Murat,şah Abbas'a karşı giriştiği ünlü Bağdat seferinden önce, Kerkük'e bir kumandan gönderir. Altınköprü'ye gelen kumandan, Zapsuyu üzerinde bir köprü yapmağa başlar. Sultan 4. Murat ordu ile birlikte ünlü Bağdat seferi'ne çıkar⁵.

Bazı kaynaklarda sultan Muratşah Abbas'a karşı giriştiği ünlü Bağdat seferinden önce, Kerkük'e bir kumandan gönderir. Altınköprü'ye gelen kumandan,Zapsuyu üzerinde bir köprü yapmağa başlar. Sultan IV. Murat'da ordu ile birlikte ünlü Bağdat seferine çıkar Altınköprü konumu Erbil ile Irak'ın güney şehirleri arasında Zap üzerinden geçişe elverişli olması nedeniyle, tarihi bir ulaşım yolu üzerinde kalmıştır. Bu köprü Sasani ve Roma köprüleri ile mukayese edildiğinde, Altınköprü'nün erken İslami devri (H.3./M.9.yüzyıl) eseri ve bununda Başkenti samerra medeniyetinin en parlak dönemine rastlanmaktadır⁶. İran'ın Kuzistan bölgesindeki Sasani dönemi köprülerinden sonra, İslam dönemi köprüleri içinde en eski olanlardan biridir. Bu köprü, (16.yüzyılda) Murat'ın seferinden (100) yıl önce yapılmıştır⁷. Altınköprü'nün adı ve tarihi hakkında verilen rivayetlerin hiç biri bir belgeye dayanmamakta ve çoğu uydurmalı hikayelerdir. Kesin bir husus varsa o da kasaba'nın adını tarihi köprüsünden almış olmasıdır. Bugün Altınköprü Türkmenlerin ağzı Irak Türkmen yöreleri gibi genel çizgilerde benzerlik arzemesine rağmen, bu kasaba ile diğer Türkmen bölgeleri arasında bazı farklılıkları bulunmaktadır. Bu farklılıkta, değişik devirlerde Türkmen bölgelerine göç eden Türk oymağları arasında ağız (lehçe) farklılıkları'ndan ileri gelmektedir. Bunun yanında da Arapça ve Farsça'nında etkisini ilave edebilirim⁸.

Altınköprü ağzı: görîbem,duribam,görîbig,duribig .

¹ . HÜRMÜZLÜ,Habib "Altun Köprü", yıl:1,s:3.2002, s 5-7

² . DAKUKLU, Mehmet Hurşit " Altun Köprü Buçağını Tanıyalım" kardeşlik.Yıl:4,Bağdt 1965, :11

³ . BABAN, Cemal ,Usul Esmâ el- Müdün ve Mevaki'ül İrakıyye, 2 . baskı , cilt 1 , Bağdat 1989 , s.24-29.

⁴ . TERZİBAŞA,Ata,kerkük Horyatlar ve Manileri ,3.baskı ,İstanbul 1975.

⁵ . TAHA Bakır,el-Mürşid ila Mevatını'l Asar ve'l-Hazara,er-Rihletü'l-Hamise,Bağdat-Erbil Bağdat 1966,s, 1-3.

⁶ . HERZFELD,Sarre,Archologishe Reise im Euphrat und Tigris Gebiet,c.11.Berl in 1911 s.322-326.

⁷ . NASUHÜ'S-Silahi , Beyan -1 Menazil-i İrakeyn ,Ankara 1976,s.73-74.

⁸ . ŞAHBAZ,Hüseyin,Kerkük Ağzı, Bitirme Doktora Tezi,İstanbul 1979,s. VII.

Kerkük ağızı: görmişem, görmişih, Belli başlı diğer bir farklılıkta şahıs zamirlerinde görülmektedir. Bugün Altınköprü ağızında şahıs zamirler (bem,beyi, besi,bemiz,beyiz,be siler) Kerkük ve bütün diğer bölgelerde genel olarak şahıs zamirler (Men,sen,O,biz,siz,olar)¹.

Yukarıda verdiğimiz kısa bilgiler ve araştırma sonucunda Altınköprü ağzının genel karakteri tamamen Irak Türk Türkçesi bir Azeri lehçesi olduğu anlaşılmaktadır.

Yapım Ekleri

Eklandıkları kökün ya da görevinin alanmında değişiklikyapan köklerden veya gövdelerden yeni sözcükler türeten eklerde.

1.İsimden isim yapan ekler:

İsim soylu sözcüklerden yeni bir isim soylu sözcük yapan eklerdir. Yeni oluşturulan sözcük genellikle eskisi ile yakın anlam ilişkisine sahiptir.

1.1. - lîğ - liğ - liğ - lîğ

AltınKöprü ağzında bu ekin sesi iki ses arasında her ne ka dar sedalılışıyorsa da, yalın hallerde (g'li) söylendiğinden dolayı,ekin her iki şeklini (gli,h'li) kabuletmek zorunda kaldık.

dilêkçiliğine (dilekçiliğine) 1/1 , gunartâlîğ (öğle yemeği) 3/5 , rēzillîğ (cimri) 3/5 , gēcēlîğ (gecelik) , hêrhîzliğ (hırızlık) 5/1 , 6 /8 uşāğlîğîmda (çocukluğumda) 6 /11

1.2. -Çı - Çi - Çi - Çî

Altınköprü ağzında fakat çı'lı şekli vardır. Bu şekillere hiç rastlanılmamaktadır:²
hêtriyyəçi (hatrı için) 1/5, bilârçî (bunlar için) 5/7, öziyyəçi (kendisi için) 6/2, helvēcî (halvaçı) 7/21

1.3. - lı , li , li , lî

yaslî (yası olan) 2 / 3 , köylî (köylü) 7/4

1.4. - sız , - siz , - siz , - sîz

dilsîz (dilsiz) , ekmēgsîz (ekmeksiz) 4 /2 , hebērsîz (habersiz) 7/4

1.5. -daş , -deş , -taş , -teş

ğardaş (kardeş) 2/1 , arğadaşlârîn (arkadaşların) 2/

1.6. -ncı , -ncı , -ncî , -ncî

ğırhîncî (kırkinci) 2/10 , birincî (birinci) , kinci (ikinci) 6/8

1.7. - çık - çık - cık - cîk

¹ . DAKUKLU M., Küçük Altın Köprü Sözlüğü, Birlik sesiDergisi,s.34.yıl,Bağdat 1984 s.93

² . BEŞİRLİ,Çoban,İrak Türkmen Ağızları,Doktora Tezi,İstanbul 1979(Basılmamıştır),s.199 .ÖZÇELİK, Sadettin,Urfa Merkez Ağızı,TDK yayınları No:666,Ankara 1997,s.69.

mînçika (bu kadar) 4/4

1.8. - an

oğlan (oğlan) 2/2

1.9. - el

gözel (güzel) 1 /7

1.10. - gile

Nenesi gile, babası gile, bu sözcük Türkçede babası gil şeklini almaktadır . Türkçede (bablar, neneler) şekli geçmektedir.

1.11. - aka , - akâ - eke

Türkçede rastlanmadığı bu ek AltınKöprü ağzında kullanılmaktadır. Bu ek genellikle daha önce söz konusu olan tanınan nesneyi, şahıs göstermek için kullanılır.

atakaya 1/1 , Arvadaka 6/12 , kızaka 7/3

Ayrıca bir kişiye hitap edildiğinde de kullanılmaktadır. (Adamaka 3/3) . Bu ekin AltınKöprü kasabasında konuşulan Kürtçede var oluşu ve aynı manada kullanışı,bu ekin kurtçeden Altınköprü ağzına geçtiği kanatını uyandırmaktadır. Kürtçeden aldığım şu örneklerde bu hususiyet açıkça"o oğlan" daha önceden bilinen kaden.Burada bir hususu belirtmeden geçmeyeceğim,Altınköprü ağzına bu ekin parti siplere geldiği halde (geleneke) Kürtçede bu husu mevcut değildir¹.

2. İsimden fiil yapan ekler:

İsim soylu sözcüklerden fiil yapan eklerdir.

2.1. - la , - le

Yollādîm (yolladım) 3/6 , bağlādî (bağladı) 2/7 , başlar 5/3

2.2.- ar , -er

yaşar 6/2 , düşer 7/10 , karar (karar) 7/23

2.3. -en

begēnmrî (beğenmiyor) 7/4

3. fiilden isim yapan ekler:

Fiil kök veya gövdelerine gelerek isim, sıfat gibi isim soylu sözcükler veya fiilimsiler oluşturan eklerdir:

3.1. - mağ , - meğ , - maḥ , - meḥ

Bu ekin son sesteki g 'li şekilleri yalın hallerde de kullanıldığı için-(mağ ,meğ) şeklinde buraya alınmasını uygun bulduk.

Vërmeğ (vermek) 2/2 , yèmeğ (yemek) 213 , gezmeğ (gezmek) 5/4

¹. DAKUKLU,M., age., s. 34.yıl,Bağdat 1984 s.95

Bu ekin Türkiye Türkçesinden değişiklik arzeden bir özelliği Eski Türkçe ve bugünkü Azeri Türkçesinde de olduğu gibi, iyel ik eki almasıdır.

(içmeğim)

Bu ekin diğer özelliğide teklik 3.İyelik ekinden sonra dan-den (< elin) edatlarıyla kullanılarak sözcüğe zarf fiiller vasfı kazandırmasıdır¹.

gēldiğiiden (geldiğinde) 2/12.

3.2 -ma , -me

ēşitme (ışıtme) 6/3 alma 7/25 ,

3.3 -ış , -iş

dēgiş (değiş) , yāgîş (yağış)

3.4 -m

dilēkçiliğiime (dilekçiliğiime) 1/1 , seleme (güya) 2/2 , tāhîm (takım) 3/4

3.5 - g , - ğ , - k –

bōyūğ (büyük) 7/8 , boyag (boya) 8/2 , kōnağlārî (misafirleri) 7/2

3.6 - ağ , - ah , - ek

kōnağlārî 7/22

3.7 - ğın , - ğin , ğin , - ğîn

yorğîn (yorgun) , gēzginci

3.8 - ı , - i , - i , - ĩ

sürîndî (sürünmek) 2/11 , kōrhî (korku) 4/4 , kērrî (çok bilen) 7/4

3.9 - ce , - ca , - cı , -ci

inci 6/9 , eglence (eğlence)

3.10 - a , -e

derēnî 5/4

4.Fiilden Fiil yapan ekler:

Bir fiilden yeni bir fiil yapan eklerdir².

4.1 - n

yehēnîp (düş almış)

4.2 - l

bāhîlî (bakılı) 7/15 , ēgîl (eğil) 8/4

¹.BEŞİRLİ ,Çoban,age.,s .200

² . BEŞİRLİ ,Çoban, age.,s.218. ŞAHBAZ,Hüseyin,age.,s.444.GÜLER, Zülfü,Harput Ağzı,Elazığ Belediyesi , yayınları,Elazığ 1992,s.127.

4.3 - ş

dolaş , sëleşi (konuşu) (metinlerde geçmemektedir)

4.4 - r

bişirdiğ (pişirdik) 4/5 , bitirriğ (bitirdik) 7/7

4.5 - er , - ar

kaçar (koşar) 4/2 , tikerem 6/6 , tutar 6/12

4.6 - se

görset (göster)¹ 5/7

4.7 - ele

eşele , - çekele (çekmek) (metinlerde geçmemektedir)

Anlatan : Wehibe Tewfik, yaş 67, ev hanımı, okur yazarı yok.

Derleme yeri : Altıncöprü

Konu : Patşahın Üç Kızı

(1)

1. Bir patşah warmış üç kızı wärmış. kızlārînîn birini wêri sağ wezirîn ôğlîna birni wêri sol wezirîn ôğlîna . Bir kızınîn da gēlîller dilēkçîliğine .Dēdi : baba hēç warmam kişîye atakaya warram kızım atakaya olmaz warasan . Ah nece ôli warasan.

2. Dēdi: bem atakaya warram . Binin kaḥar kēbnîn kēser. Ata kâçî her gēce gider atakānîn gurfāsında yatar . Ay dōlānî il dōlān ,bir gün patşah sawaşa çihîp.‘esker lēşker tōkîldî. Eskēri lēşkēri kırılı patşahîn oyzadan bir ātlî gēli yēl tēkîn besne bēle ēder binca‘eskēri yihār gene bēle ēder binca

3.‘Eskēri yihār... kız da otirip dam da bēsi dēdi : ‘ümriy kalmāsîn , bēyi de warāydîy bir adama , bēsi kişimdi . bēmîn kişî tēkîn sawaş ēdērdi indide . O atakāçî kişimdi , dēyir : önin kimin sawaş ēdērdi ... Gēttiy wārdîy bir ata dilsiz āğîzsiz ḥaywana ! Bēsi de yāndîğînnan , baḥar kişî gēldi at üzērînde

4. Bēle ētti binca‘eskēri kîrdî , ēbēle ētti binca‘eskēri kîrdî.Yāndîğînnan dēyir : aḥîrşerler ne başîma binca kaḥîsîz ... işte bēsi kişimdi ,dēyir:bēsi kişiydi ? He bēsi kişimdi . Atakā gēldi yēwe burnînîn kanātî açılîrî ōrtîlîrî . Millet dāğîldî millet dāğîlannan sora kız damnan ēndi aşāğya. Atakā pērîler

5. Pataşahînîn ôğlidi dēdi :Fatma ḥan Fatma ḥan gēlgînan bira gētti yāḥuna dēdi : ōdi bem kōyiram gidirem , Alla ḥētriçi , Pēgember ḥētriçi Bem ēdibem bēyi ētme. Dēyir : ōdi bem gēttim binyedam ḥāpsî işte bēlēdi Bir kuş ōli ... konar pēncereye dēyir : ege bēmî istēdiysey bir dēmîr ...

6. ‘ākḳaz al ēliye harda ‘ākḳāziyîn üçî yilîndi ,harda kalāşîyîn dibî dēlîndi ... Bēmî orda tapasan . Dēyir : ēyyidi . Bir bayaz gügērçîn ōldi gētti. Bi patşah kızî kāḥtî wārîn yōḥîn ḥāpsîn sātî gētti ardîca . Bir kalaş girdi ayāğîna bir dēmîr āḳḳaz āldi gētti. olāştî bir memlekete .Bāḥtî kalāşnîn dibî dēlîniş

7.‘ākḳāzînîn üçî yilîniş.Dēdi :bem Mehmed Çelēbîni birda taparam inşalla . Orda bir gözel ḥamam yaptırdî bi ḥamāmîn başında otirdi.Gelen gēçen bir matal dēyir,girri yēḥēnişî toḥ çihîrî yāzîya .

Anlatan : Gazi Mendan Ali , yaş 73, devlet mamuru, emekli.

Derleme yeri : Altıncöprü

Konu : ‘Āḥmet Wezir

¹ . SAATÇI, Suphi, Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 6 Azerbaycan-İrak(Kerkük) Türk EDEBİYATI, Kültür Bakanlığı, Ankara 1997, s. 156-157.

(2)

1. Günnêrin bir gününde bir 'Âhmet Wezir wârîydî. Bi 'Âhmet wezirin bir kardâşîda wârîydî. Bilârîn bir kıızdan bir oğlı wârîydî. Walla bir gün 'Âhmet wezir kardâşna dêdî: kardâş gel 'âmîn kıızın wêrim sênîy oğliya . Beslêrî öldîgî günnen bi kıızın

2. Oğlana kêbînî keşîlip. Aylar iller geçêr bi kıızdan bi oğlan birbirne 'aşîk olillar. 'Âhmet kıızînî kardâşî oğlîna wêrmêrî aḥşam meḥêlî kardâşî adamlârî yêwîne göndêrdî. Bi dêdî: keblêttîm. kardâşî aḥşam adamlârî yîgar binin yêwîne gêttî. 'Âhmet Wezir sen seleme gêwlînde kıızın wêrmeg istêmîrî

3. Kaḥar kâpî arḥâsîna bir callat bîrâḥtî ,bîna gelen adamlârî kardâşîydan barabar ḥâpsînî öldîrdî .Bi kardâşînîn oğlı arḥâsîca gidene âtlî göndêrdî nâḥsî terefteyse onî tâpîn gêtîrîn. onî da öldîrrem . Walla bi ki âtlî , gêtîlêr bi oğlânî gêtîrdîlêr . Yölîn bir yêrînde , âtlînîn bîrsî birne dêdî : Gel bîni öldîrmîyêgîn

4. Bêsnîn kôynêgînî bir kuşın kanîna ewleyêgîn ağaya aparâgîn, Walla oğlânîn kanînî kôynêgîn apârdîlar ağalârîna wêrdîlêr bêsîlêr oğlânî dirrî bîrâḥtîlêr öldîrmêdîlêr. Bi oğlan yolda yêrîrî kēḥîrdî binin kēḣêrîne yolda ki mulla gēlî .oğlânî tânîdîlar,sordîlar nâḥsî terefe gēdîsey? dêdî : 'âmîm babamnan

5. Barabar arḥadaşlârîn öldîrdî.Beslêrî oğlannan sordîlar : Nişî öldîrdî ? Oğlan dêdî :Babam gêttî 'âmîm kıızînî beme âssîn yêwîn kâpîsî arḥâsîna bir callat bîrâḥtî adamlârî ḥâpsînî öldîrdîp,ki âtlî göndêrdî bēmî öldîrmege,ki âtlîlêr kanînî kôynêgîmî apârdîlar bir kuş wîrdîlar kuşın kanîna ewelêdîlêr

6. Bemîde sâldîlar. Atlîlêr bîni apârdîlar,binîn 'âmîşî yêwîne. 'âmîşîne dêdîlêr: memnun ollîg bēyîden ege bîni öldîrmêsey.. 'âmîşîde binnârîn memnun öldîglârînî keblêttî , dēyîr: Daha kıızîmîn âdînî dilîne gêtîrmêşîn .Bîna beslêrî dêdîlêr : kıızîyîn âdînî dilîne daha gêtîrmez.oğlana dêdî :tamam binin kıızînî

7. Dilime bir daha hêç gêtîrmem. 'âmîşî dêdî : Bir neçe dene oğînde söz wêrsîn ki kıızîmîn adînî gêtîrmêşîn bir daha gêtîrsey ? bēynî öldîrrem.Walla oğlanakâ söz wêrî.'âmîşî de kıızînî baḡlâdî.Bi gencîn öldîrmêgînî istêdî .Mullalar bîna memnun öldîlar ,oğlânî elînnen âldîlar.Dêdîlêr : Oğlânî bîraḥ gêtîsîn

8. Bir uzaḡ yere.Walla bîni göndêrîlêr bir uzaḡ yere bi yolda gēdîrî bir tâcîra rast öldi.Tâcîr oğlana dêdî: oğlim nâḥsî terefe gēdîsen? Dēyîrî: 'âmîm bēmî öldîrmeḡ istîyîp ,bem elnînen kaştîm .Tâcîr dêdî : bemnen yêwe gidêgîn , bem bēynî ôz oğlim sayaram, Bir kıızîm da war onî beye wêrrem .

9. Bîni apârdî yêwe , kıızna dêdî: kıızîm bēyî bîni ēyyî mu'emele êle bi filan tâcîrîn oğlîdi . Bēynî bîna wîrrem .Zaman gēştî bi gêttî ticârete .Binîn kırḫ dene bāḡî wârîydî . Bi kıızîna dêdî : Bem gelene keder,bir kırḫ gün sefêrîne giderem günde bir bāḡî besne gēzdîresen kırḫ güne keder bem gellem ticâretten.

10. Bēynî bîna wêrrem toyda êderem.öttiz dākḡkuzî wêresen kırḫî wêrmîyêsen . Babâsî gêttî ticârêtîne kıız bi oğlannan günde bir bāḡî gēzîrdîlêr kırḫ günü kaḡâttî Babâsî gelmêdî.Bi oğlan kıızdan kırḫîncî kilîgî istêdî. kıız wêrmêdî .Oğlânîn belînde bir derîrî kuḣsaḡ wârdî aşî belînnēn âttî ,diwardan diwara tûngîldî.

11. Baḡda gēzîrdî bāḥtî bir dene bilbil bir gülîn üzêrînde çak,çak gēzîrî.Bi bilbilin kanâtî,dēgdî bi güle,gülîn bir yarpāḡî düştî. Bilbil ôzîñî kēḣîrînnen kâḥt üreigne gülîn tikânîna bātîrdî .Oğlan bîna beḣe bāḥtî.Bi fēḡḡîr bilbil sürîndî ... Sürîndî başîn kôydi bi gülîn üzêrîne ruḥî çîḡtî .Oğlan dēyîrî : hay , bi nêdî

12. Dêdî : Bir bilbil gül ḥêtrîçî ôzîñî tikânîlî dala wurdî bem bîrda durîbam! oğlan orda bir neçe m'enî dēyîr : sora kıza dêdî : Bem giderem . kızakâ dêdî : yoh koymām gidesen ! Babam da bēynî beme tēsîlîm êttî. Babam gēldîḡiyden gêt.Oğlan dêdî : yoh Walla bem giderem .Oğlan gēdîrî , yolda bi kıızın

13.Babâsî gēldî. Oğlana dēyîr: Oğlim bēyî gêtme. Bem,giderem babâsînnan kıızî isterem . Bîlar kisîde yêve dōndîlêr yemeg yedîler.Üç gün orda kâldîlar.Üç günnen sora, gêttî oğlânîn. 'Âmîşî yêwne. 'Âmîşî bîlarîn gelmēgnnen memnun öldi 'âmîşî kıızî oğlîna wêrdî . Toy êttîlêr . Şîrînnîḡ iştîlêr .

Anlatan : Memun Emin Latif , yaş 67, öğretmen, emekli.

Derleme yeri : Altınköprü

Konu : Bir Adam

(3)

1. Günnērîn bir günînde bir adam wârmîş . Arwâdî ciger ister bēsînnen. Bî gider kıassab tükânînnan ciger āssîn. kıassaba dēyîrî: Bî ciger nağadaya ? Dêdî :Bêş dînara . dēyîr: Nişî kıardaş cîgērîn birî üç dînara bēyî bêş dînara dēyîsen.
2. Kıassab dēyîr: ‘ âmî o ciger üç dînara Musil’da birda dōğî .Bî miner ata gider Musil’a , olāşî bir kıassābîn yannā, âmî ciger nağdaya ? Dēyîr : üç dinarādî. Memlekētîy nāhsî tereftēdî gēlîpsen birdan ciger alîsān ? Dēyîr : Walla memlēktîm kērküg dēyîr : Orda bahāydî ciger. İndî gēldîm Musil’dan ucîz âlîm . Dêdî :
3. Bî gece beme kıonağ olmîsan? Dēyîr :bēlî. kıaldî. Mîğrîb öldî kıassab bēsîñî apārdî yēwne.Yēmeg ēdîpler . Dêdî : adamakā yēğîn dōgēğîn yohsa dōgēğîn yēğîn ? Dêdî:Walla yēğîn dōgēğîn. kıonağ ürēğî çatlādî . kıonağ daha yēmîrî. ‘ âmî nişî yēmîsēn ? Dêdî: Dēynîz dēyîsîz : dōgēğîn. Bēyî , dēdî: hēkkîy olmāsîn.
- 4.Şām ēttîler. şamnan sora her birî elîne bir dōgēç âldî gēştîler yan göze bēle çaldîlar o kēbrî istēdîğîy tēkîn. Adam dēdî: Bî nēdî dōğîsîz bîñî ?Arwad dēdî: Walla bî kıışîmîn kēbrîsîdî yēwde gōmîbem bēsîñî .Nişî ? Dêdî: Rēzilîydî öz mālîñî yēmēzdî, ürēğînnen gelmēzdî yēsîn rēzilîğ ēdērdî.
5. Bēsî ölennen sora bemde bî kıassaba wārdîm.Anaştālîğ ēdēriğ kıahārîğ dōgēriğ bēsîñî,gunortālîğ ēdēriğ kıahārîğ dōgēriğ bēsîñî ,ahşam şam ēdēriğ kıahārîğ dōgēriğ bēsîñî . Şamnān ewel dōgēriğ şamnan sora dōgēriğ , bîñîñ ‘ âklî başna gēldî .Ay dēyîp bem de rēzilîğ ēdîbem kērküg harda Musil harda gēlîbem
6. Ciger almağa ! yēttiştî Kērküg’e . Hambal arhāsîna wēriş ferdeyden pîrînc gēldî yēwe olāştî. Arwad ha nēttîy ? Dêdî .Walla bîrşey ētmēyîbem . Dêdî : Bîğada eti yollādîm, pîrînc yollādîm olmāzdî yēmeg ēdesen!
7. Dêdî : ēh bilmēdîm Ne bilîm kōrhîtim! kıız , dēdî : Bîñca wāhît bem rēzilîğ ēdîbem. Kerküg’î kıoyîbam gēdîbem Musil’dan ciger âlîm ! Bîñnan sora al bemnen yēmeg. Mende gēttîm mene bîr şey wērmēdîler

Anlatan : Cuma Kasapoğlu , yaş 63, sayyar satıcı, okur yazarı yok.

Derleme yeri : Altınköprü

Konu : Kêçel Oğlan

(4)

1. Bî wārîymîş bîr yōhiymîş bîr kêçel oğlan wārîymîş. Bî kêçel oğlan yērrî ayagna bîr tiken batır. Bāhtî bîr dene dirîp ekmeg yāpîrî. Dêdî : Besne bî tikēñî çıhart ayāğîmnan bēsî çıhartî ayāğînnan tēndüre attî .Dêdî : tikēñî isterem
2. Bem .Ēh, dēdî : âttîm tēndüre.Kêçel oğlan dēdî: bilmem yan tikēñîm isterem yohsa da ekmēgiy kıapāram .Walla bēsî,dēdî : Oğlim âttîm tēndüre,nēdîm bem.Walla kêçel oğlan bēsîñî ekmēğîñî kıapar kıaçar. Bî kêçel oğlan gēt gēt , gēt çîhtî çöle,bāhtî bîr köme çoban sût sāğîplar bēle içîller ekmēgsîz
3. Dêdî: alāyîn ekmēğî wēriş beyze doğrāyîn içne .Ekmēğî wērdî. Walla çoban toğ yēdî ekmēğî. yēnnen sora dēdî : Beme ekmēğîm isterem.Çobannār dēyîr: bēyî wērmēdîy ekmēğî dēdîy: Alāyîn yēyîn. Bîrde Kêçel oğlan dēdî : bilmem yan ekmēğîm wēriş, yan da kıoyîñîzî kıaparam . Walla kıoyîñî kıapar kıaçar.
4. Kêçel oğlan yēri,yēri bağar bîr yēwden helhele sēsî gēllî ? Gîrer içērye bağar tōydî.Dêdî: Alāyîn bî kıoyîn yanîyîzda kıassîn mîñka sora gēllem apārram bēsîñî .Gîder. Mîçîka sora gēlî toy şehēbîne dēdî: Ha hāñî kıoyîñîm ? Bēsîñî dēdî : kıoyîñîy kēştîler aş ētsîñner. Oğlan: Gētişîñ kıoyîñîmî wēriş .Ēh

5. Kōyiniyî kēstiğ ,bişirdiğ yēdiğ kēçel oğlan dēyir: İlle kōyininî wērsiz yanda gēliniyizî apārram.Kēçel oğlan gēlini kapar kaçır .Kēçel oğlan yolda yērrî bāhtî bir dene gēçir ēlinde bir nānkîra Dēdi : Ha nissen ? Dēdi : bi nānkîrāyî wēr beme , bi gēlnî wērim beye.Dēdi: ēyydi.Bēsî kēfî gēldi. nānkîrānî wērdi ēlîne
6. Gēlnî apārdî gētti. Bi nānkîrānî āldî ēlîne gētti şat yānında bir dāşin üzerinde otirdi. Dēdi : Tiken , wērdim , ekmeg āldim ekmeg wērdim kōyin āldim , kōyin wērdim , gēlin āldim gēlin wērdim ,nānkîra ,āldim ,oğlan nānkîrānî çālîrdî ayāğî sirāndî şata dūşti.

Anlatan :Hakim Aziz Sait , yaş 65, kahve sahibi, okur yazarı var.

Derleme yeri : Altınköprü

Konu : Üç Hêrhîz

(5)

1. Bir wārmîş bir yōhiymiş üç hêrhîz wārmîş. Bi üçî hêrhîzliğe gideller.Beslêrin birsi dēdi : bi fêkir hāhîn (‘ālēmîn) yēwlêrî nōssîn ki bemiz çalāğîn.O birsi dēyir : Nişî patşāhîn gētmîyēg yēwnî çalāğîn . Bir neçe gün beslêrî patşāhîn yēwîne bāhtîlar.
2. Günnêrin bir günî gece mehelîn de patşāhîn yēwne ēndiler . Patşāhîn yēwnî çoḥ ahtar ahtar ēḥirde hēznēsni taptîlar. içinde na war ne yoh apārdîlar gēttîler .Yārînsî patşah yuhîdan Kaḥar bi çalînmağ meselēsini ēşîdi patşah yēwînde nağada ḥedeme war,hāpsînî çāğîrî,bēsîlere dēdi : Nişî param
3. Hēznede yōḥti ? Patşah çoḥ beklēdi ama baḥar hēç bir kimseden ḥakāt çıḥmādî ? patşah dēyir: Bēle olmaz.Bem ōzîm ahtārram.Kaḥar aspābînî dēğîşî, ‘ itiyādî bir elbise girer çıḥar. Memlekētî çola çola aḥtarmağa başlar ama bir şey tāpmîyîp patşah ki , üç gün sora gene bir şey tāpmîyîp.Patşah ōzîne
4. Dēyir : Nişî gētmîyim memlekētîmîn yāzîsında dāğî ,derēni çēmliği aḥtarmîyim.çıḥar aḥtarmağa baḥar bir dağdan oyza üç adam ataş ēdîp otirîplar. Patşah yaḥlāşî hêrhîzlerden ha bi Allāhîn dağ derēsinde gezmēge çîḥîpsîz ? Hêrhîzler adama baḥ birada gezmēg yērrî ōli bēsîlerden sordî da naḥsî terefe
5. Gēdişîz ? Hêrhîzler,istîriğ bir sefer daha gidēğîn patşāhîn yēwnî çalāğîn .Hêrhîzler dēdîler : İndî de beyne annādîrîğ işimîzi. Bir denēsî dēdi : Bem köppēg ‘în dilîni annaram,birsi ēlîm kîfile degmēten ōzînnen açîlîr.O birsi bem qarānnîğta adāmîtanıram. Hêrhîzler patşāha dēdîlîr: bēyi indî de işiy
6. Nēdi nedōğî ? bēsî dēyir :belî annādîram. Bem kanalmağ ēdebîllem Beslêrî di yalla kāhîn gidēğîn patşāhîn yēwnî bir sefer daha çalāğîn.Walla gēttîler. Patşāhîn yēwîn çāssînnarda bāhtîlar da yēwdeki köpeg ḥūrîmeğe başlar dilîn annar,dēdi :Gēriye dōnēğîn .Kinci sefer patşāhîn yēwîne ēndîler,Yēwnî ahtar
7. Ahtar hēznēyi taptîlar.Hêrhîzlerin birî ēlî kîfile degmēğten kîfil ōzînnen açîlîr.Günyelêrî dōldirmağa başlādîlar patşah ḥeresîne işaret ēdîp hêrhîzlerî tuttirdi.Beslêrni ḥepse bîrāḥî.Yārînsî sebbeḥten bilārçî asmağ ipî hazîrlādîlar.Beslêrî hele ipe asîlmîyîplar .Patşah baḥar hêrhîzlêrî ayağlārînîn
8. Gözlêrîne keder bāğlîyîplar. Patşah yaḥlāşî dēdi: Nenēyiz bēle babāyîz bēle nētiyiz ki bēyzi ipe asîllar. Hêrhîzlerin birsi dēdi :Patşah yēwnî çālîrdîğ bēmzi ḥerēsleî tuttîlar. Birsî Patşāhî sesînnen tānîyîp.
9. Patşāhîn ürēğî yanar bēsîlere emîr wērrî hêrhîzlêrî ipten ēndîrîller Bēsîlere patşah deyir: Bēmîn ḥakātî ēşîdîn ēyyî . Bi sefer ēttiyiz bēyzi ‘ āf ēderem. Ama kinci sefer ētseyiz bāşîyîzî wurram.

Anlatan : Abdilkerim Dağıstani , yaş 72, manavaçı, okur yazarı yok.

Derleme yeri : Altınköprü

Konu : Fêkir Adam

(6)

1. Wārîydî yôhiydi bir fêkîr adam wārîydî. Günde gidêrdî ödîn yığmağa. Bir gün yörindi dēyîrî : OF .Baħar bir adam pēydah öldi. Dēdî : Ha nissen? Dēyîr: adam Walla bir şey istemirem bem yörindim. Dēyîrî : Bēlî bēmîn ādîm ōfti .Dēdî : bem ...
2. Fekîrem günde ödîn yığaram her mehel de acam ! Dēyîr : sēniy bir kıziy war al bi torbāyî, ōzîyçî apar kıziy beme wēr .Walla adam kızinî bîna tēsîm ēder. Bēsîde: Ardîmaca gēlgînan. Yēri yēri bir kesre ōlāşî. Bî kēsîrîn içînde bir fetre yaşar. Gēce ōlî bir şey wērî kıza kōhlar kızin hēbērî ōzînnen qalmaz.
3. Sebbeh ēyyî ōlî. bir ay bēle, ki ay bēle arwādî ‘ācîz ōlî. Hēdeme gider kışnîn yōlnî bekler. Dēyîr: Arwādîy çoh ‘ācîzdi , ha ! Babāsî yēwnî istîrî gētsîn. kışî dēdî : Eh Walla yēwne gētmegîyde āynî Fikrîn bozallar bes nenedey, babay yēwîdî bēsîni apar bir heftēlîge. Walla arwādî apārî adama hāzîr ol dēdî. Bēsîni adama
4. Koyar ener aşāgî ēşîdî bir ayağ sēsî gēllî hay! Fatma Hânîn sēsîdî kız gider nene babāsîydan şad ōlî. Nenēsî , babāsî dēyîller: Kîşîy kimdi ? Dēdî: Walla görmem ōzîni bes bēş mehel yēmeg gēlî ōgîme , yēmeg kaħar ōgîmnen , hîzmet ēdeller beme. Ama her aħşam ōlî bir şey wērî kōhlar daha ōzîmnen
5. Hēbērîm kâlmîyîp sebbehē keder. Eh. Beleyse baħ ōnî kōhlama almānî wērseler ōnîn yērîne kōhla. Bir hefte geçennnen sora nenēsî dēdîgî hākâtî kız ēder. Baħar nēdî ne dōgî ? kışî bir gün yuħsînda arwādî görer şapka bāşînda yēddî kifil yēddî kilig kōbēgîn de bir kiligî açar dēyîr : Ha nissen?
6. ‘Āħmet Çelēbî’ nîn zürriyēsî dūnyaya gēllî beşig yaparam .O bîrsî dēdî: Walla , ‘Āħmet Çelēbî’ nîn zürriyēsî gēllî dūnyaya aspa tikerem bînda yuħîdan diskîni ? kışî dēyîr : Bî bēmî ōldîrî ēmîr ēder bî arwādî apārîn bāşînî kēsîni ‘āzyēsîni kan ēlēyîn gētîrîn beme dēdî. Bēsî kıza dēyîrî ! Nēttîy ōz ekmēgiye
7. Tepme wurdîy. Walla heres bir kuşî ōldîrî bînin bir ‘āzyēsîni kâna eweler heres bēyi ōldîrmem bāşîy al gēt. Yolda dēyîr nāhsî bācîy kâldîrî bēyi gēt ōnîn yannā .Arwadaka yērrî yolda baħar bir arwad kōyden gēllî bî bulağtan su apārîr . Dēyîr : İncî dağdan enen kız incî hāl hālî giren kız beme bir gēcēlîg yēr ēle
8. O ‘Āħmet Çelēbî bāşî sadakāsna. Birinci bācî dēyîrî : ‘Āħmet Çelebi kurban ōssîn kēbîrsîne kālîp dēyîr : kâwar bēsîni . Kinci bācî gēlî ‘āynen dēyîr : İncî dağdan enen kız incî hāl hālî giren kız beme bir gēcēlîg yēr ēle o ‘Āħmet Çelēbî bāşî sadakāsîna kinci bācî dēyîr: ‘Āħmet Çelēbî kālîp indîye keder
9. Bir ekmeg wērîn bāşî sadakāsîna .Bî sefer en kîçîk bācî gēlî ‘āynen dēyîr : İncî dağdan enen kız incî hāl hālî giren kız bem bir gēcēlîg yēr ēle o ‘Āħmet Çelēbî bāşî sadakāsîna , Walla bî apārî yēwe. Bî arwādîn sancîsî ōlî. Gēce apārî bîni bir ğurfaya koyar baħar sâncîsî war. Gēlî kışîne
10. Dēyîr :Bî arwadakânîn sâncîsî war. Nēdēgîn ? Gūnēhtî ,kışî dēdî : Bem, giderem ayrî ğurfaya , bēsîni bîrāhîn bî ğurfaya .Ebēyi gētîrîn doğsîn. Walla gider bîni çāğîrî kârdāşî’ nîn kûremēsî , kehkûl bāşînda yēddî kifil yēddî kilig kōbēgîn de bî uşāgîn ebēsî kēflēndî. Gēce ‘Āħmet Çelēbî pēncereye gēlî
11. Dēyîr : Ebe yâtîpsay oyan , oyāğîysay ēşî : Nece beme uşāğîgîmda hîzmet ēttîy bînada bēle hîzmet ēle , yārînsîda ‘āynen gēlî bēle dēyîr: Bî arwada bî meselēni hâkat ēder yēw sehēbîne dēyîr : Bācî bāhîram bir kuş pēncereye gēllî bēle dēyîr gēdîrî. Yēw sehēbî sorar nāhsî wāhît gēllî dēyîr:
12. Azan mehelî gēlî. Arwadaka ōzîni mat ēder. Arwadaka bîlî kârdāşîdî. Gēlî bir kelime dēsîn: tēz ayāğînnan tutar. Dēyîr : Salmam salmam ēndîrî aşāgya bî ki bācîyî kâwar kîçîk bācîydan şad ōldilar

Anlatan: Cewdat Enwar Ali , yaş 71, öğretmen, emekli

Derleme yeri : Altınköprü

Konu :Gözel Helwēcî

(7)

1. Wārîydî yôhiydi bir zengin adam wārîydî. Bînin bir kızi wārîydî . Bî adam çola mullāsînî çāğîrdî. Dēdî : Bem ticāret ētmege giderem. Bēmîn yēw ne istîrî bēyi beslerçî al gētîr bem sora hîsābîyî wērrem. wāhîtlarda tācîrlar karwāni

2. Kēṭire yüklərini bîrāhîrdîlar ticārete gidērdîler sora nāhsî memlekete gētsēydi gerēkim o memlekētın bōyüġinnen dōnmeġ iznî āssînnar sora gēssîn .Mālîni,ēşye meşyēsni satardî . İşte mullaya bēle tembih ētti ki ,dēdî : Sayma bēmîn yēwdî say ōz yēwîydi: Ne istîller bēyi al beslērçî bem gelendem

3.Hisābîy wērrem.Bî tacir sebebh kâhar ticarētine gider Allāhîn günî mulla yēwne bir sefer gidērdî bēsîlere Dēyir : Ne istēdiyîz sēlēyîn! utanmāyîn bēmî ‘āynî babāyîz sâyîn. Walla birgün sebehten kızaka hēmîr yugîrî bî asnada mulla kâpîyî kēyyîm teklēdî girdî içēriye .Dēdî :Ne gēṭirîbem kızîyîz

4. Begēnmrî beslērî hēbērîmîz yoḥtî. kız mullānî kenşerlēdî kenşerliyinde mulla ne gēṭirîp âldî. Mulla gelende kız ēlînnen gēṭirdġi ēşyēnî āssîn ‘āzyēsî üzerinde yāşîydî cānî gōşîkîrdî,mullaka bî kıza tēmeh ētti.Gēce yāṭîp binin fikrînde yārînsî gider bir kērri arwad yanîna dēyirî : Bēyi ēdebissēy

5. Bî kızî iḳne ‘ēdesen bemnen bir gēce yātsîn.Walla kērri arwad kâhar gider kızın yēwne dēdî : Kızîm işte filan aġa bēş âltî aġalārîn adlārînî sâydi beslērî beye salam ēṭṭiler,dēdîler indî bēmîz hāmāma gidēriġ,bēsîde gēssîn walla kızaka kâḥtî üzērîne aspābînî girdî,bezēndî gētti, hāmama . Bî kērri

6. Arwad dēdî: Bēyi dî soy aspābîy hāmama gir beslērîde indî gēlî.Walla kız sōydi içērye girdî Bēle bāḥtî mullada sōyinîp içēriġde.Mulla dēdî: Diġe bemnen ōtî rehmet o babaya. Kız düşîni,gēwlînde dēyir: Oho,daha binnan kurtārmaġ yōḥtî mulla dēdî : Madam bēyi bēmîn,bem de bēyîn , kız dur indî

7. Mulla,bēyi bir ēyyî yēḥyîm sora işi bitirriġ Walla kız başlar mullānî yēḥēmeġe.Bir kēlip sabunnu bitirî ,mullānîn ḥāpsî cānînî ēyyî yēḥiyîp sūrtîp,Sora kız tāsî,bîrāḥtî pēştamālîn içine gēştî mullānîn arḥāsna oġada wurdî mullānî, mulla düşti hēbērî kalmîyîp,üzērîne aspābînî girdî. kızaka memlekētın

8. Yāzsîna kāştî. Kız yola düşti yērî yērî ,yērî bir ayrî memlekete olāştî .Bir bōyüġ dāşîn arḥāsînda ōṭirdi.Mîçka sorāsî o memlekētın paşānîn oġliydan Lale kuş āwna çîḥîptî dēdî :Bî gün nāhsî kuşî aw ētsem bēmîn . Walla gēṭṭiler ama bir kuşî aw ētmēdîler gēriye dōndîler , yolda bî kızî gōrdîler . Paşa Oġli

9. Dēdî : Lalem indî bî kızî bem apārram allam,walla kızdan yēwlēndî yēwîne gēṭirî il gēldî , il gēştî bî kızdan , ki oġli , bir kızî ōldi. Bir gün bî kız adāmîna dēyirî :bēmî babam yanîna apar. Bēsî dēdî : kēydi yoḥtî.Şah Zade Laley'e dēdî :Kaḥ bir tāḥîm ‘āskērî gēṭî bēyiden barabar ,bēmîn arwādî apārîn babāsî

10.Yēwîn gōrsîn beslērî birde gēriye dōnder.Walla Lale de ‘āsker gēṭirî yēmeġ mēmeġlērî ḥāzîllar,kız uşāġlārîydan yola düşer O günî yērî ,yērî aḥşama yāḥun ‘āsker yüklərini bîrāḥtîlar yēre gēcēnî orda yāṭṭîlar.Lale de kâhar kızın çadîrîna istîri girsîn.Walla aḥşam namazînnān sora ‘āsker yāṭṭî.Lale kâḥtî çadîrînnān

11. Kızîn çadîrîna girdî . Dēdî : Gel bēyiden bem bî gēcēnî bir yērde yatāġîn.Kız keblētmēdî. Lale ōġlannārîn birsnî kōlinnan tutti, dēdî : Kız yatmāsay bî ōġliyi ōldürrem . Kız dēdî :ōldür, Walla sebebh ōlî ‘āsker kâḥtî yuḥîdan dēyirî: Lale , indî ḥāzîrîḥ.Lale dēdî :Şahzade’nî bir ōġli ḥestēydi ōldî.Oni indî

12.Gömēġîn sora yola düşēġîn.Walla oġlanî gömeller yola çîḥallar aḥşama keder yēriṭîler ‘āynen bir yērde ēşye meşyēleri ēndirdîler ōṭirdilar.Aḥşam namāzî gēştî Lale gene ‘āynen gēṭṭî bēsînin çadîrîna ‘āynî ḥakātî dēdî :Nōlisay bēyi bî gēcēnî bemnen yatasan.Kız gene keblētmēdî .Lale dēdî: Yatmāsay

13. Kincîni ōldürrem.kızaka dēdî: ōldür.Lale kincî oġlanîda ōldürî. Sebbḥ ōlî gene ‘āsker kâḥtî gēldî,Lalem gētmîyēġîn? Lale de dēdî : Şahzade’nî o bir ōġli ḥestēydi ōldî .Bēsîde gömēġîn sorada gidēġîn.Yārînsî gene yēriṭîler aḥşam ōldi.Gene bir yērde durdilar yēṭṭîler , işṭîler aḥşam ōldi , namazînnān sora

14. Lale gene kızın çadîrîna gēṭṭî . Dēdî : Baḥ ki ōġliya ürēġiy yanmādî , indî de kızîyî ōldürrem . Kızaka dēyirî :O ki oġlanî ōldürmēdiy kızîda ōldür . Walla kızîda ōldürî . Sebbḥ ōldî ‘Āsker gēldî gene Lale’nî çadîrîna,dēdî:Gētmîyēġ? Lale dēyir: ‘Āskere Şahzade’nî kızî da ōldî Walla kaḥallar bēsî

15. Gene gömeller ,çadîrlârînî yığıştîrîllar gene yola çıltîlar. Gêt gêt aḥşam ôli bir suyn kinârînda òtirdilar Lale gēlî kıza ‘ âynî ḥakâtî birde dēyîr: Bah beme uşaglârîy nece ôldîrdîm bēyî de bēle ôldîrrem .Kızîka mîçka sora dēdî : Bēmî bîraḥ gēdîm ebdes alîm gēlîm. Lale binî ḥakâtîna inanmādî!
16. Dēyîr :Gelmesen kız dēdî : Kōrhma gēllem . Ege inanmîsāy bir ip bağla belîme dēdî: Êyyîdî kaḥar ipî bağlar kızîn belîne kız gêt gêt bir uzın mesefe yēîr belînnen ipî açar bir bōyîg daşa bağlar kaçar.Lale de ipî kēyyîm tutip ôzînnen wāyî bēşî ordādî, bilmîrîde kız kâştî .kız yēî , yēî , yēî ,ha yolda bîyza
17. Bāḥîrî oyza bāḥîrî bir kimsēyî gōrsîn yardım ister ama heç bir kimse kânşērîne gelmez. gene de kızî bekle bekle bāḥîp gelmedî. Walla kaç ,kaç baḥar kız ipî bōyîg bir daşa bağlāyîptî.Walla döner çādîrna yatar.Sebbeḥ kâḥtîlar ‘asker Lale’ nî çādîrna gēttîler .Lalem gidēğîn dēdî : Yoh nişî ?
18. Dēdî : Uşğlârî ôldî Arwadîdā kâştî. Walla gērî döneller Şahzadeye dēyîller : Uşaglârîy ôldî,Arwādîyda kâştî bēmîz macbur kâldîg gērye dōndîg.Şahzade bi işe tâeccübî kâldî!Çoḥta fikrîni bōzdi. Şahzade bēle ‘ âklînnen gēştî dēdî:İndî kız gēlî.Walla kız gēlî bir çobânîn yannā dēdî : Çoban bî aspābîmî beye wēîm
19. Bēyîn beme bir kōyuniy kēs kārînî beme wēîr êtmēti ôzîyçî çewēr .Walla çoban kēştî kōyuni kārînî marnîni çîḥartî kıza wērdî. kıza kārînî yēḥîyip saçlârî yığıştîrdî ,bāşîna girdî.Ôldî ‘eynen bir kēçel oğlan. Bi kız yēî ,yēî babāsîni memlekētiye yēttî.Gēttî bir ḥelwēçîni yanînda sēğîrt ôldî.
20. Bi ḥelwēçîni gün be gün müştērîsî çohlāştî nişî çohlāştî , bi kız pek ḥelwe bişîrîrdî. Adîni kōydilar ((Ḥelwēçî gōzel)) . Gelen giden herkeş dēyîrî : gidēğîn ḥelwēçî gōzēlîn tukannā , ḥelwe yēğîn .Şahzade dēdî: Kaḥ Lale bēyîden gurbete gidēğîn . Atlarına mindîler yēî yēî o memlekete gēldîler.Dēyîller:birda
- 21.Pek yēmeğ kimîn war.Dēyîller: ḥelwēçî gōzēlîn ḥelwēsînnen yēmēğnînen pek yōḥtî. Gēldîler attan êndîler yēmeğ ḥelwe yēdîler . Aḥşam ôldî, bir adam gēldî ḥelwēçî gōzele dēdî :Bēynî filan aḡa istîrî gōrsîn,d’ewet êdîrî. Kızaka dēyîrî: Filan Ağaya sēlēyîn bem gēlmem kōnağlârîm war. Ama kızaka
22. Bi kōnağlârî tânîdî.Bi adam gēttî dēyîrî: Ḥelwēçî gōzēlî gēlmîrî Şahzade dēyîr:Nişî gelmedî ? Dēdî: Kōnağlârî war . Şahzade dēdî : gêt kōnağlârîda gēti ge.Walla adama kōnağlârî ḥāpsnî gēttîrdî Şahzadeye,Şahzade bîlara ḥoş gēldîyîz safalar gēttîrdîyîz dēdî .Kōnağlar Ôtirdilar. Kızaka bāḥtî babāsî orda
- 23.Mulla da ordādî. Şahzade dēdî : Her kimîn bir ḥakâtî warsa sēleşşîn heç bir kimse sēleşmēdî . Şahzade dēdî: Êyyîdî .Ha kim sēleşî ? Ḥāpsî karar wērdîler ḥelwēçî gōzel sēleşşîn (Ḥakāt êtsîn). Ḥelwēçî gōzel dēdî:Bem ḥakat êderem bēs bîra bir ḥerres bîrāḥîn ne kimse girer nede çıḥar. Patşah marāmî
- 24.Annādî dēdî: Tamam. Kız ayrî adāmîn adîydan başna gelennērî ḥakat êttî .Ḥakâtînda bir ḥîlaf olmāsîn ne yazîdan nede İçerye heç kimse girmez , çıḥmāz. Ḥakat Mullaya gēldēğîyden Mulla kōrhşînnan sancîlândî.Dēyîr:mîçka yazîya çıḥîm ama binî Şahzade keblētmēdî.Dēdî: Ôtir. Ḥakâtî Şahzade de
- 25.Annādî.Lale’ nî de,mullânîn bōynîni wurdî .Gene kızî âldî dōndî yēwne . Ustāmîzîn âdî Ḥîdîr . Êlîmîzden gelen bidir Gōkten üç alma dūştî , kisi eşîdēne biride diyēne .

Anlatan : Nimet köprülü , yaş 78, manavaçı, okur yazarı yok.

Derleme yeri : Altınköprü

Konu : Kırttan Koyun

(8)

1.Wāyîdî yōḥîydî dērîn dūnyāsînda bir gēçîyden bir kōyîn wārdî.Kişî çıltîlar çöle. çōlî gēz gēz Ājdîlar yayîlîllar. Bāḥtîlar bir kırt . Kōrhîlar durdilar. Kırt dēdî : Kōyîn kıardaş indî bēyî yērem dēdî: Walla kıardaş duribam ye bēmî amā

2. Bēyiden rica éderem ,indî . Yème bēmî giderem Ōyniyîm ..Mîçka ōğîyde , annan bēmî yè , Dēdî : Di yalla oyza tūngîldî düştî , biyza tūngîldî düştî oyza kâştî düştî (kurtta hebele etrēfînde dolānîrî) . ële êtti, bële êtti ... kōyîn kâştî . Bekle bekle bekle ... kōyîn gētti! kurt ahtar ahtar. Kōynî tapmîyîp .
3. Gēldî dēdî:Gēçî Kardaş indî yèrem bēyî dēdî:Nece yèsen bēmî bir bēmi yèsey nōlsa dēdî: Bēmîn ki balam war . Koy gēdîm emceglêrim dōlidi beslêrî yēdîrdîm gēlîm balalārîm da gētirîm her üçmîzî birden yè, bēmî yip balam qalmāsîn balāmî yip bem Qālmîyîm . Dēyîr : ēyyidî. Gēçî de gētti bir .
4. Dağa girdî balalārîm emîzdîrdî .ki balānî apārdî gētti kurt bekle bekle .. Gēçî gelmēdî Qāhîti bi dağ bēmîn,o dağ bēyîn dēdî : ēlîmnen kisîde gētti ! Gēldî gētti bir mağaraya girdî bāhîti bir at bāglîdî dēdî: At kardaş indî yèrem bēyî At dēdî : Yè bilmēsen hēc bēmî, bēyî bir şaphāndî kurt bēmîn.
5. Kimîn ajdaha ātî nece yesen dēdî:İşte yèrem. Dēyîr : Bēmîn Nālîma ... Barātîm nālîma yazîldî Dēdî:Nālîy hardādî dēdî: Ayāgîmîn āltîndādî . Dēdî : Qāldîr bāhîm ! At ayāgîn qāldîrdî kurt ēgîldî baħmağa āllîna bir tepme wurmāgîydan kurtin bēynîni tōktî yere kurt düştî gebērdî.kōyîn hılas oldî gēçîde hılas öldî attā hılas öldî.

Sözlük

Altinköprü şivesiyle	Türkçe	Altinköprü şivesiyle	Türkçe
A , Ä		D	
aḥşam	akşam	dilēkçilîğ	söz almak
arḥāsîyca	ardıyca	dam	çatı
aḥşam meḥēlî	akşam üzere	dēyîr	söyler
anaştalîğ	kahvaltı	dōğî	değil
arwādî	eşi	dî yalla	haydi
alāyîn	alın	dēğîşî	değişir
aspab	elbise	durîbam	durmuşum
ajdaha	Çok büyük	Di ge	haydi gel
ājdlar	açlar	Dudağîw	dudağın
allāhîn günî	her gün	degîlîh	deyliz
‘ākkaz	çögen	E , Ê	
‘āşîk	aşık	ewlēndî	bulandı
āssîn	alsın	édîbem	ediyorum
‘ācîzdî	küskün	ēyyidî	iyidir
ağlarām	ağlarım	ēḥîde	En sonunda
awçî	avçı	ege	eğer
‘āmîn kızin	Amcen kızı	ēttiğîn	yaptığını
B		F	
bem	ben	Felegîn	feleğîn
binca	bu kadar	G , Ğ , Ġ	
bele	böyle	gēttiîy	gittin
beşî	kendisi	ğurfāsînda	odasında
bēsîler	onlar	günnerîn	günlerin
bahîti	baktı	günortālîğ	öyle yemeği
bēlî	evet	günye	torba

bir fetre	bir ara	günde	her gün
bulağ	çeşme	günēhtī	günahtır
bayguş	bayguş	gètme	gitme
baḥan	bakan	gebērdī	öldü
Bes	saccede	Gözeldī	güzeldi
Altıncöprü şivesiyle	Türkçe	Altıncöprü şivesiyle	Türkçe
C		H , Ĥ , Ħ	
callat	cellat	ḥamam	hamam
Ç		ḥekkiy olmasın	Sen karışma
Çoḥ	çok	ḥērḥız	hırsız
çıḥar	çıkarc	ḥāḥīn	milletin
H , Ĥ , Ħ		mulla	hoca
ḥakāt	söz	miner	biner
ḥürīmeğ	havlamak	mīgrīb	Akşam vakti
ḥepsi	hepsi	miçika sors	Biraz sonra
heres	koruma	N	
ḥebērīmiz	haberimiz	nişī	niçin
ḥılas oldi	kurtuldu	nağadaya	kaç para
ḥelwēçī	halveçi	nēdīm	ne yapayım
ḥoşıysa	çok hoş	nissen	ne istiyorsun
ḥāsret	hasret	nenēyiz	anneniz
I, Ĩ		nāḥsī	hangisi
‘itiyādī	normal	O , Ö	
İlk ewwel	İlk önce	oyzadan	diyer taraftan
K , Ķ		özīnī	kendini
kızlar	kızlar	oyza	o taraf
kaḥar	kalkar	ōdīn	ot
kebīnī kēsīlīp	Nikāh kıymak	ōğīde	önünde
ḳardaş	kardeş	ōtī	otur
ḳēblittīm	kabul ettim	oḥī	oku
köynēğīn	gömleğīn	össe	ölse
ḳurşağ	kemer	R	
ḳēḥrīnnen	kahrıdan	rezīl	cimri
ḳonağ	konak	S , Ş	

kêçel	kel	sehēbjine	sahibine
kîfil	kilit	sancî	ağır
kinçî	ikinci	şam	akşam yemeği
kesîr	köşk	şat	ırmak
kilig	anahtar		
Altinköprü şivesiyle	Türkçe	Altinköprü şivesiyle	Türkçe
kiçik	küçük	T	
kêrî	Yaşlı kadın	tüngîldî	zıpladı
		toy	düğün
		tepme	tekme
M		tüngîldî	zıpladı
matal	masal	U , Ü	
m‘āmele	davranmak	uzağ	uzak
uşağlığında	çocuken	Y	
W		yêwe	eve
wezir	vezir	yehēnîrî	yıkıyor
wêrî	verir	yâzîya	dışarıya
warmış	varmış	yêğîn dögēğî	Durmadan yiyin
warmam	evlenmem	yohsa	yoksa
		yörindi	yoruldu
		yê	yyin

Sonuç

İncelememizde görüldüğü üzere, Altinköprü şekil bilgisi bakımından , Kerkük ve diğer Anadolu ağızlarına göre bazı ayrılıklar gösterir.

Irak Türkmen ağızı, batı Türkçesi'nin doğu yöresinde (Azerbaycan Türkçesi) yer alan ağızlar topluluğuna girer. Dil coğrafyası bakımından yer yer güneydoğu Anadolu ağızları , İran Azerbaycanı ve kısmen Suriye Türklerini içine alır.

Irak'ta konuşulan Türkmen ağızı genel olarak beraberlik göstermesine rağmen şehir, kasaba, köy hatta semtleri arasında bile bazı ayrılıkların var olduğunu görmekteyiz.

Türkçede ekler, çekim eki ve yapım eki olmak üzere iki türe ayrılmaktadır. Kelimelerin anlamını değiştirmeyip sadece cümle içerisinde bir görev kazanmasını sağlayan ekler çekim eki, kelimenin anlamını veya türünü değiştirerek yeni bir kelime türeten ekler ise yapım eki olarak adlandırılmaktadır. Kök ya da gövde durumundaki fillere ve isim soylu sözcüklere eklenerek yeni sözcükler oluşturan (türeten) eklere yapım ekleri denir. Yapım ekleri, eklendiği sözcükle anlamca ilişkisi bulunan, anlamı ve türü farklı sözcükler oluşturur. Dilimizde istisnai ekler dışında yapım ekleri her zaman çekim eklerinden önce gelir

Türkmen ağzında teklik ve çokluk 2.şahıs iyelik eklerinde ve 2. teklik ve çokluk şahıs zamirlerinin ilgi halinde ve bazı fiil kiplerinin teklik ve çokluk 2.şahıs çekimlerinde (Ňa)nın,"v" veya "Y"olarak geçtiği görülür. Bu özelliklerine göre Irak Türkmen ağzını iki gruba ayırabiliriz .

(V) grubu: Bu grup Kerkük ili ile temesil edilir. Ayrıca Erbil, Dakuk, Karahan, Kızlarbat, Hanekin, Şahraban, Mendeli bu gruba girer.

(Y)grup : Bu grubu temsil eden AltınKöprü ağzı,Tisin semti Beşir köyü, Bayat ağzı, Bastamlı, Abbut, Zenginli ve çardahlı köyleri girer. Ayrıca Musul ve yöresinde yaşayan Türkmen ağzı,Tuzhurmatı ve Tazehurmatı,Kifri, İmamzeynelabdin ve Karatepe ağzı da bu gruba girer.

Altınköprü ağzının en belirgin özellikleri şunlardır.

Ses düşmesi ve kaynaşması olmadan normal durumda ünlül erin yer yer uzun olarak söylenir . Altınköprü ağzında bü yük ses uyumu tamdır. Ancak küçük ses uyumu ise tam ola rak gelişmemiştir. Altınköprü ağzında açık (ē) yanında bir kapalı (g)görmekteyiz. Bu da Urfa ağzında olduğu gibidir. Bu ağızda birinci hecedeki yuvarlaktan sonra gelen ünlü düzleşir(Burğil , gözi) .Altınköprü ağzında yumuşak(ğ)ünsüz yoktur. (Y) ünsüzü bu ağızda bazı sözcüklerin başında düşer ve aynı zamanda bazı sözcüklerin başında görülür. (V) ünsüzü Altınköprü ağzında korulur.Bu ağızda ünsüz düş mesinde ünlüler meydana gelir. Bu ünsüzler"r ,n,h,l,k,y"dir. Örneğin (geli, Alla, pişi, ük, haş). Irak Türkmenlerin ağzın da şahıs zamirleri genellikle (men, sen, o, biz, siz, olar) fakat Altınköprü ağzında (Bem, beyi, besi, bemiz, beyiz, besiler) kullanılır. Altınköprü ağzında teklik ikinci şahıs iyelik eki ise –yüz-yız şeklindedir. Şahıs zamirlerinde teklik 1, 2 şahıs larde çekimlendiğinde incelediklerini korumaktadır. bem, be me,beyi,beye) İşaret zamirinin (b) 'si Altınköprü ağzında çekim eki aldığı nda çoğunlukla aynen şekilde kalır, bazen de (m'ye)döner. örneğin (Bini,Mini). Bu ağızda(mı) soru eki yoktur. (şu)işaret sıfatı kullanılmaz .Bu ağızda Dönüşlülük zamiri "öz"söcüğüdür.

Altınköprü ağzı Eski Anadolu Türkçesinde ve Anadolu ağız ların olduğu gibi üç türlü yükleme ekinin bulunduğunu görmekteyiz. (İ) Bu yazı dilinde olduğu gibidir. (n) eki üçü ncü şahıs iyelik eki almış sözcükler de genel olarak kullanılır

an ektir. (nı) Altınköprü ağzında ünlü ile biten sözcüklerden sonra kullanılan bir ektir. m mağ-meğ: İyelik ekleriyle. kulla nılması tipik bir ağız özelliğini arzetmektedir. aka ,eke ,akâ: Bu ek Altınköprü ağzında görülür Türkiye Tür kçesinde rastlanmamıştır .Bu şahıs göstermek için kullanılır. Altınköp

rü ağzının diğer bir özelliğide geniş zaman kipinin teklik ve çokluk şahıs çekimlerinde (r) ünsüzün düştüğünü görülür geniş zamanın olumsuzunda çokluk 1. şahısta (r) ekinin

kullanılmasını görmekteyiz. Ayrıca teklik ve çokluk şahıs çekiminde"z"ünsüzün düştüğünü görmekteyiz. yanı sıra Altınköprü ağzında şimdiki zaman kipinin teklik ve çokluk 2.şahıs çekimlerinde "r"ünsüzü düşer.

Altınköprü ağzının diğer bir özelliği-p,zarfı fiil eki ögre nilen geçmiş zaman ekinin yerini tutmasıdır . Türkiye Türkçesinde bilinen Malı -Meli gereklilik eki Altınköprü ağzında yoktur; ancak istek kipinin önüne (gere) sözcüğü getirilerek yapılır. Altınköprü ağzında yeterlilik fiilinin bir özelliğide olumsuz şeklinde (bil-) yardımcı fiilinin kullanılmasıdır.

Altınköprü ağzında fiilin şimdiki zaman olumsuz çeki minde sözcüğü önüne (degi-dögi) getirilerek yapılır. Altınköprü ağzında Emir kipi ,teklik 2. şahıs eki alarak ginan ginen " kullanılır . an , - en"sıfatfiil ekinin üzerine şahıs eklerinin eklenmesiyle, geniş zaman anlamı veren yapıları elde edilir. anda, - ende, - inca, - ince " zarf fiil ekleri, iyelik kökenli şahıs eklerinin tümüyle çekimlene bilir . "an , - en" – sıfat fiil eki üzerine getirilerek (da, de) zarf fiil eki olur.

Altınköprü ağzında sıfat fiilin iyelik eki almış şekline dan, den,- tan,- ten (ilen) edatı eklenerek sözcüğe zarf fiil (gelmeğây den, girdiğiyden) ayrıca fiilden isim yapan (mağ meğ) ekinin iyelik eki çekimin birli (birle) edatı getirilerek sözcüğe zarf fiil kavramını kazandırdığı görülür: (girmēğâ bârlâ). Bu incelememizde vardığımız sonuç, Altınköprü ağzının karakteri Irak Türk Tır kçesi ve bir Azeri lehçesi oldu ğu görülür.

kaynakça

1. Al-AZZAZİ,Abbas,Tarihü'l-Iraq Beyne ihtilaleyn cilt 3-Bağdat 1939.
2. Abdilkerim Dağıstani , yaş 72, manavaçı, okur yazarı yok.
3. BABAN,Cemal,Usul Esmâ el-Müdün ve 'l mevaki 'ül İrakıyye,2 baskı,Cilt 1. Ecyal Matbası,Bağdat 1989.
4. BAKIR,Taha,El-mürşidş ila mevatını'l-Asâr ve'l Hazare Rihletü'l-Hamise :Bağdat-Erbil. Bağdat 1948.
5. BANGUOĞLU, Tahsin,Türkçenin Grameri, istanbul 1974.
6. BİLGEGİL,M.Kaya,"Anadolu Ağızlarında konsont Değişmeleri ",TDAK 1963. TDK Yay., Ankara 1964.
7. BULUÇ, Sadettin, Kerkük Hoyrat ve Manilerinde Başlıca Ağız Özellikleri , XI.DOB, TDK Yay.,Ankara 1968.
8. Cewdat Enwar Ali , yaş 71, öğretmen, emekli
9. Cuma Kasapoğlu , yaş 63, sayyar satıcı, okur yazarı yok.
10. DAKUKLU,İbrahim, Irak Türkmenleri, Dilleri, Tarihleri, belirsiz Yay., Ankara1970.8.DAKUKLU,M.Hurşit,"AltınköprüBucağınıTanıyalım",Kardeşlik Dergisi, Yıl 4, Sayı:1. Devlet Bilirsiz 1985.
11. ERCİLASUN, Ahmet Bican, Kars İli Ağızları Fonetik-,G.Ü. Yay., Ankara 1983.
12. Gazi Mendan Ali , yaş 73, devlet mamuru, emekli.
13. HACIEMİNOĞLU, Necmettin, Yapı Bakımından Türk Dilinde Fiiller, Cönk Yay., İstanbul 1984 .

14. Hakim Aziz Sait , yaş 65, kahve sahibi, okur yazarı var.
15. HIDIR HAYDAR, Çoban, Irak Türkmen Ağızları, Bitirme Doktora Tezi, İstanbul 1979.
16. HÜRMÜZLU, Habib, Altun Köprü. Altun Köprü, AltınKöprü, Kerkük Vakfı Yay., Yıl: 1 say: 3, Ankara 2000.
17. KORKMAZ , Zeynep, Nevşehir ve Yöresi Ağızları, DTCFYay., Ankara 1977.
18. Nimet köprülü , yaş 78, manavaçı, okur yazarı yok.
19. NASÜHÜ'S-Silahı Beyan-ı Menazil-i sefri Irakyen, Akçağ Yay., Ankara 1976.
20. Memun Emin Latif , yaş 67, öğretmen, emekli.
21. SARRE.Herzfeld,Archologisehe Reiseim Euphratund Tigris Gebiet. YayB., Berlin 1911 .
22. ŞAHBAZ, Hüseyin, Kerkük ve Yöresi Ağızları Bitirme Tezi , İstanbul 1979.
23. TEKİN,Talat,Türk Dil ve Lehçelerinde Ünsüz İkizleşmesi, SBBD III/1, Hacettepe Ün Yay.,Ankara1971
24. TERZİ, Baş ,Ata,Kerkük Horyatları Ve Manileri ,3.Baskı.Istanbul 1975.
25. **Wehibe Tewfik, yaş 67, ev hanımı, okur yazarı yok.**